

Efervescența mișcării pentru școlile naționale ce a cuprins perioada postrevoluționară pașoptistă, precum și deziluziile generate de refuzul statului de a asigura baza materială a funcționării școlilor îndeosebi a celor de rang inferior, a determinat concentrarea eforturilor românești spre crearea unor școli proprii.

În multe privințe, în zona năsăudeană, situația era deosebită de ansamblul Transilvaniei deoarece aici baza materială era pusă cu decenii în urmă prin instituțiile create de statutul austriac.

După desființarea Regimentului de graniță și cu ocazia introducerii administrației civile s-a pus cu acuitate și problema apartenenței fondurilor grănicerești care reprezentau „de jure”, proprietatea foștilor grăniceri. De altfel, însuși guvernatorul Transilvaniei, Ludovic Wohlgemuth prin ordonanța din 18 februarie 1851, arată că fondul de „mondire” și fondurile școlare comunale au fost proprietatea comunelor grănicerești și acestea sunt în măsură să hotărască destinația acestora¹. Totuși administrația civilă a început să le perceapă ca o avere erarială, ceea ce a dus la o împotrivire a populației grănicerești. În acest sens reprezentanții celor 44 de comune au fost chemați să-și exprime poziția față de situația creată în adunarea din 13 martie 1851², unde s-a hotărât ca:

- munții să rămână împărțiți între comune ca mai înainte și comunele să-i folosească în viitor ca mai înainte, pentru pășunatul vitelor. Trei munți: „Crăciunelul”, „Dosul Stănișoarei”, „Poiana Rotundă”, urmau să fie dați în arendă, iar veniturile încasate urmau să intre în fondul de burse;
- fondurile școlare urmau să rămână și pe mai departe alocate scopului pentru care au fost înființate;
- fondul de monture, în valoare de 27000 florini depus spre păstrare în hârtii de valoare la stat cu o dobândă de 5%, urma să rămână întreg acolo, iar din dobânzile cuvenite să se repartizeze burse pentru fii grănicerilor care vor urma să studieze la școlile mai înalte.

S-a hotărât ca aceste fonduri să fie administrate de către **Comisia Grănicerească**, alcătuită din 8 persoane. La adunarea Comisiei Administrative a Fondurilor din 2 august 1851, a fost ales Comitetul format din câte un reprezentant al celor 12 companii, sub președinția vicarului Macedon Pop.

Perioada următoare a fost caracterizată de numeroase memorii și petiții adresate împăratului și ministerelor de resort pentru recăștigarea averilor grănicerești, și de abia în ședința din 2 august 1860 s-a ales un nou Comitet și s-a întregit Comisia Administrativă, președinte fiind ales vicarul Grigore Moisil. În timpul ședinței s-a luat în discuție prezentarea unei petiții, în care erau aduse argumente de ordin istoric și juridic în favoarea revendicărilor foștilor grănicerești, petiție prezentată împăratului la 13 decembrie 1860³.

Datorită stăruinței lui Vasile Nașcu, petiția năsăudeană a primit aviz favorabil din partea ministrului Plener, iar prin rescriptul imperial din 27 august 1861 li s-au recunoscut grănicerilor toate drepturilor asupra averilor avute înainte de înființarea regimentului de graniță.

Reprezentanții grănicerilor s-au întrunit la Năsăud în 27-28 septembrie și 5-6 octombrie 1861 și apoi în 13-14 septembrie 1862 și au adoptat „**Învoirea**” prin care s-a decis ca fondurile să nu se împartă între localități ci să se administreze în comun pentru scopuri școlare. Potrivit „**Învoirii**” semnate de aceștia „Fondul de provente” lua denumirea oficială de „Fondul Școlar Central”, în el fiind incluse ¾ din dreptul regaliene (1/4 rămânea în casele comunale pentru alimentarea fondurilor locale). El era atribuit întreținerii „de institute de învățământ și educative”, menționându-se cele 5 școli foste triviale, Școala Normală și cea de Fete din Năsăud, la care se adaugă un liceu și un internat⁴.

1 Nestor Simon, *Vasile Nașcu, viața și faptele lui*, Năsăud, 1911, p. 34.

2 Virgil Șotropa, *După revoluția din 1849*, în „Arhiva Someșeană”, nr. 7, 1927, p. 22.

3 Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 173-176.

4 Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, fond *Administrația fondurilor grănicerești*, d. 52, f. 184 (în continuare ANBN).

„Fondul de monture” își schimba și el denumirea în „Fond de Stipendii”, și urma să fie folosit pentru acordarea de burse și ajutoare pentru fii și urmașii grănicerilor ce urmau „studii înalte”.

Dificultățile ivite în administrarea fondurilor grănicerești s-au datorat în bună măsură și lipsei statutelor. Pentru reglementarea acestei probleme, Comisiei Administrative i-a revenit sarcina elaborării acestora. De abia în 1865 se reușește redactarea *Instrumentului fundațional pentru institutelor de învățământ și educație din districtul Năsăud* (având la bază proiectul întocmit de Vasile Nașcu), aprobat de către „Oficialatul districtului Năsăud” la 26 ianuarie 1866, în același an a primit avizul Ordinariatului Episcopal al Gherlei, iar Împăratul îi va conferii putere juridică în anul 1877⁵.

În **articolul 1** se preciza faptul că deoarece, Comitetul va administra doar fondurile destinate întreținerii școlilor și dezvoltării învățământului, el va purta numele de **Comitetul fondurilor școlare grănicerești din Districtul Năsăudului**⁶. Era format din 47 de membrii (câte un reprezentat al comunelor grănicerești, secretarul și președintele comitetului), bărbați de peste 24 de ani, aleși pe 3 ani.

Organul executiv era **Comisia „administratoare”** alcătuită din 7 „bărbați puțini, însă cu cea mai mare experiență, erudiție și moralitate”⁷. Dintre membrii comisiei se desemna un perceptor, un controlor și un secretar.

Ca organe superioare de inspecție asupra administrației fondurilor școlare și de stipendii erau **Guvernul de la Sibiu, Ordinariatul Episcopal al diecezei Gherla**, iar pe plan local **Oficiul Politic al Districtului Năsăud**.

Statutul preciza și atribuțiile comitetului în problemele școlare, dorința de reorganizare a celor 5 școli triviale, a școlii normale și a celei de fete. Deschiderea cursului superior al gimnaziului din Năsăud și a unui „convict” era unul din obiectivele importante ale Comitetului.

Un capitol important din **Instrumente** era destinat distribuirii bursei, ele erau acordate în limita locurilor disponibile, oricărui descendent de grănicer. Se stabilea cuantumul bursei pentru universitățile din afara Transilvaniei la 400 de fl., iar pentru cele din Transilvania la 200 de fl. Bursierii aveau obligația de a depune la sfârșitul fiecărui an atestatele prescrise la comitet, dacă acest lucru nu se întâmpla, stipendiatul pierdea bursa. Numele bursierilor erau aduse la cunoștința Ordinariatului și Guvernului la începutul fiecărui an școlar⁸.

În completarea acestor statute a fost întocmit „*Regulamentul pentru acordarea stipendiilor și ajutoarelor*”- 1866. Se arată faptul că ele erau destinate tinerilor ce nu „studiază în Năsăud și pentru cei ce se dedică meseriilor”. De ele beneficiau numai fii „foștilor grăniceri ținători de al doilea regiment românesc de graniță din Transilvania”⁹.

Nu toate problemele puteau fi rezolvate în baza acestor statute, de aceea s-a luat hotărârea redactării unor noi statute, de altfel elaborate în 1877 sub titlul „*Statute pentru administrarea fondurilor grănicerești năsăudene ale comunităților din fostul regim românesc de graniță din Ardeal*”¹⁰.

Potrivit acestui statut, „organul administrator” al fondurilor dar și al fundațiilor și institutelor susținute de ele, era „**Comitetul administrator al fondurilor școlare grănicerești**”.

Organul executiv rămânea **Comisia administrativă**, alcătuită dintr-un președinte, șase asesori, aleși din membrii comitetului în adunarea generală, pe 3 ani, respectiv 6 ani, după care puteau fi realeși. „Agendele scripturistice” erau ținute de secretarul comitetului.¹¹

Din nefericire desființarea districtului năsăudean în anul 1876 și includerea ținutului românesc în Comitatul Bistrița-Năsăud, a făcut ca aceste statute să rămână în stadiul de proiect. Noi statute au fost impuse de guvernul maghiar, aprobate pe baza **Înaltei Hotărârii** din 31 Decembrie 1888 și prin „**Clausa**” **Înaltului Minister pentru Cult și Instrucțiune Publică** din 27 ianuarie 1889, reflectând noile realități, anume amestecul guvernului maghiar în desfășurarea activității fondurilor grănicerești.

Destinația fondului central era aceea de a susține un gimnaziu superior în Năsăud, o Școală elementară de băieți, o Școală elementară de fete, o Școală superioară de fete, dar și cele 5 școli din Prundu-Bârgăului,

5 *Ibidem*, f. 182-205.

6 *Ibidem*, f. 196.

7 *Ibidem*.

8 *Ibidem*, f. 199.

9 Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj, 2001, p. 77.

10 *Ibidem*, p. 206-226.

11 *Ibidem*, p. 219.

Monor, Sângeorz, Telciu, Zagra. Veniturile erau folosite pentru acordarea unor stipendii copiilor din cele 45 de comune din Năsăud. Se poate observa faptul că dacă înainte fondurile erau folosite pentru acordarea unor burse sau ajutoare copiilor de grăniceri, acum se puteau acorda tuturor copiilor indiferent de naționalitate din localitatea respectivă.

Organul executiv a rămas în continuare **Comisia administratoare**, compusă din președintele adunării, ales și președintele comisiei, 6 membrii aleși de comitet, un membru numit de Episcopul de Gherla, membru ales de congregația Comitatului Bistrița-Năsăud, prefectul economic, directorul gimnaziului. Alegerea se făcea pe 6 ani, toți membrii aveau drept de vot, hotărârile erau luate cu majoritate de voturi, atunci când exista egalitate, votul președintelui decidea.

Deși se poate aprecia că aceste statute asigurau o mai mare rigurozitate în manipularea bunurilor grănicerești, ele practic loveau în respectarea drepturilor de proprietate și în independența proprietarilor de a-și administra averea. Conținutul statutului era adus la cunoștință Comitatului de însuși comitele suprem Desideriu Banffy. La citirea lui s-a protestat vehement atât în ceea ce privește modul de impunere (el nefiind emanația voinței comitatului) dar și al conținutului. Lica Dănilă arăta: „el conține în sine foarte multe dispoziții care jignesc foarte tare dreptul de proprietate și de liberă dispunere a fondatorilor și a descendenților acestora”, 12 membrii împreună cu președintele au înmănat un protest și au părăsit sala¹².

Numeroase memorii, adrese, cereri au fost înaintate guvernului de la Buda fără nici un rezultat, practic aceste statute au rămas în vigoare și după primul război mondial.

Domeniul în care s-au manifestat instituția administrației fondurilor grănicerești este cel al învățământului. Efectele au fost mai vizibile după 1861, când fondurile au revenit treptat proprietarilor de drept.

Spre deosebire de unele fonduri și fundații din Transilvania, Fondurilor Năsăudene le datorăm nu numai susținerea bănească a școlilor ci și acordarea de burse și ajutoare unui număr însemnat de tineri, descendenți de grăniceri, aceste direcții au fost menținute pe întreaga perioadă de funcționare a fondurilor.

Susținerea instituțiilor școlare (a celor cinci școli triviale din localitățile Zagra, Telciu, Sângeorz, Prund și Monor, a Școlii Normale de Băieți și Fete, dar și a gimnaziului) au reprezentat în medie peste 1/3 din veniturile anuale ale Fondului școlar, uneori ajungând la jumătate.

Ponderea covârșitoare în cadrul cheltuielilor școlare o dețineau salariile și pensiile personalului didactic și auxiliar.

A doua dimensiune s-a concretizat în burse acordate și ajutoare acordate tinerilor descendenți de grăniceri care a dus la apariția unor noi categorii socio-profesionale și la consolidarea elitei intelectuale românești, cu răsfărângeri pozitive în mediul de cultură năsăudean. Alături de militari, de preoți și învățători formați în timpul regimentului, după 1861 a crescut considerabil numărul juriștilor, profesorilor, medicilor, farmaciștilor, ingineri, agronomilor și înalților funcționari români. Lor li se adaugă absolvenții școlilor medii la care au contribuit îndeosebi școlile năsăudene, dar și alte instituții similare din Transilvania.

Dacă până în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea se constată un aflus al tinerilor năsăudeni spre facultăților de filozofie, această opțiune pornind în primul rând de la necesitățile practice, legate de încadrarea liceului, în prima parte a secolului XX asistăm la o diversificare a opțiunilor studenților.

În primii ani majoritatea stipendiilor de la filosofie sau orientat spre universitățile din Viena și Graz, datorită lipsei unei rețele universitare în Transilvania și stadiul incipient de organizare a Universităților din Iași și București. Odată cu inaugurarea Universității din Cluj în 1872, această instituție va aduna în amfiteatre tot mai mulți studenți din arealul năsăudean.

Pe măsură ce statul dualist a trecut la o mai bună direcționare și articulare a învățământului superior în concordanță cu nevoile statului laic, se observă o asemenea dirijare și în repartitia bursei și ajutoarelor din Fondul de Stipendii, condiționată de fluctuațiile nevoilor publice districtuale mai cu seamă. Prin urmare numărul stipendiilor și ajutoarelor atribuite studenților de la filosofie va scădea, sporind numărul celor acordate pentru alte specialități, dintre care unele noi.

Formarea cadrelor juridice a reprezentat un obiectiv esențial al administrației fondurilor confiare năsăudene. Pregătirea acestei categorii intelectuale era impusă nu numai de nevoile apărării averilor grănicerești ci și de protejarea drepturilor naționale, dar și de faptul că astfel se putea pătrunde mai ușor în structurile administrative superioare.

12 ANB, fond *Administrația...*, d. 111, f. 23.

Mergând pe linia promovării unei industrii autohtone, conducerea fondurilor grănicerești năsăudene, receptivă, de altfel la trebuințele locale ci și la cele de ordin național, a căutat să sprijine, prin burse și ajutoare, formarea și pregătirea specialiștilor necesari sectorului economic.

De asemenea schimbările survenite în agricultură prin introducerea elementelor progresiste, prin dorința de a sprijini ridicarea țăranimii, au impus măsuri ce accelerau pătrunderea progresului tehnic în agricultură și modernizarea gospodăriilor țărănești, pentru realizarea acestor deziderate, fondurile au sprijinit acordarea burse pentru pregătirea unor cadre specializate.

Un număr mai mic de burse au fost acordate specializării în domeniul bancar, arte bancare.

Astfel că în perioada 1861-1918, fondul de stipendii a acordat 2977 de burse și ajutoare în valoare de 434551 florini. Cu acești bani s-a sprijinit formarea a 372 intelectuali și funcționari superiori români, 39 cadre militare, 262 absolvenți de școli medii și 517 de meseriași români.¹³

Prin ajutorul acordat, s-a înlesnit pentru prima oară pătrunderea în școli de toate gradele a numeroși fii de țărani, ce au format un puternic nucleu românesc ce a contribuit la emanciparea națiunii.

The Role of Nasaud Border Guards' Funds (Abstract)

The Nasaud Bording Funds had a history that individualised them among the other funds in Transylvania. The contribution of the Bording Funds to the development of the Romanian education was one of the most important in the history of Transylvania. Their efforts, in Austrian currency was about 1.934.000 florins.

An important contribution of the Stipend Fond can be noticed in preparing the young-men following the high school, average and job schools. They gave 2977 scholarships of 434.551 florins.

---

¹³ Lazăr Ureche, *op. cit.*, p. 156.